

Politik, ktorého Slováci nazvali otcom a za ktorého boli ochotní zomrieť
(Príhovor na pietnej spomienke na Mons. Andreja Hlinku 16. augusta 2023)

(Emília Hrabovec)

Po tieto dni pred 85 rokmi sa pohlo Slovensko. Desaťtisíce slovenských ľudí, mladí i starí, učení i jednoduchí, i takí, čo nemali ani na vlak tretej triedy a preto putovali peši, sa vydali na cestu do Ružomberka, pretože cítili potrebu rozlúčiť sa s mŕtvym Andrejom Hlinkom. Kto bol tento muž, ktorý dokázal nevídaným spôsobom zmobilizovať Slovensko, ktorého národ spontánne začal nazývať otcom, za ktorého boli ľudia ochotní zomrieť, ako roľník Štefan Mikuš, ktorý vlastným telom chránil Hlinku pred smrtiacim úderom útočníka, a ktorého sa nepriatelia slovenského národa ešte desaťročia po jeho smrti tak veľmi báli, že dali zničiť i jeho šaty, skryté v útrobach liptovského múzea, a možno i jeho telo v hrobe a využili všetky kumšty ideologického inžinierstva, aby jeho meno pošpinili alebo aspoň pochovali hrobovým mlčaním?

Keď mladý kňaz Andrej Hlinka v deväťdesiatych rokoch 19. storočia vstúpil na javisko slovenských dejín, neurobil tak preto, lebo ho lákali mäkko futrované kreslá peštianskych parlamentárov, ale preto, lebo cítil morálnu zodpovednosť za národ, ktorý sa ocitol vo veľkej núdzi. Kvárila ho sociálna bieda, absencia elementárnych národných a politických práv, krutá maďarizácia. Drvivá väčšina Slovákov ubito živorila ako nádenník vo vlastnom dome, ale pomôcť si nevedela, iba utekala za skyvou chleba do Ameriky alebo ako stádo bez pastiera pasívne skláňala hlavu pred násilím. Hfštka vzdelaných národne zmýšľajúcich mužov sa síce pokúšala udržiavať plamienok národnej politiky, ale nedokázala osloviť ubiedené masy a neskrývala obavy, že národ zahynie a „*Tatry sa stanú náhrobným kameňom jedného národa, ktorý len bol a už ho neni*” (Hviezdoslav).

Andrej Hlinka sa odmietol zmieriť s takýmto údelom. Ako človek hlboko zrastený so svojím národom však pochopil, že slovenskú politiku zo závozu pasivity a národ z biedy nevyslobodia zložité politické úvahy intelektuálov, ktorým masy nerozumeli, ani elegické náreky poetov, ale iba činorodý politický program, ktorý bude vychádzať zo životných potrieb ľudových vrstiev a prejaví sa v konkrétnych politických, sociálnych, kultúrnych a duchovných počinoch. V logike slovenských dejín i v duchu modernej sociálnej náuky pápeža Leva XIII. vnímal Hlinka aj svoje kňazstvo ako spoluzodpovednosť za praktické uplatňovanie katolíckeho svetonázoru a uskutočňovanie prirodzeného práva a spravodlivosti pre svoj národ. Už ako mladý kňaz začal preto zakladať hospodárske a potravinové spolky, dvíhať ľud duševne i hmotne, prebúdzať ho k sebaobrane podľa hesla, že „*Slováci si nikdy*

«nevyplačú» slobodu, ale si ju musia vytrvalou prácou vymôcť.“ V roku 1905 stál pri zrode Slovenskej ľudovej strany, ktorá otvorila cestu prvej modernej masovej slovenskej politike. Jej program spájal obranu kresťanstva, ohrozeného sekularistickým liberalizmom, s obranou prirodzených národných práv, s modernými demokratickými požiadavkami ako všeobecné volebné právo pre mužov i ženy a hlbokým zmyslom pre sociálnu spravodlivosť. V národe, ktorému už predpovedali zánik, dokázal Hlinka zburcovať nevidané energie, zrozumiteľným jazykom zmobilizovať desaťtisícové zástupy. Ľudia išli za ním, lebo cítili, že je jedným z nich, že vyjadruje ich bolesti, že neváha pre nich obetovať vlastný prospech a prebúdza v nich nádej, pretože nikto nedáva viac než ten, kto dáva nádej. Už niekoľko mesiacov po vzniku Slovenskej ľudovej strany sa na jej kandidátke dostalo do uhorského parlamentu viac slovenských poslancov, než kedykoľvek predtým. Aj preto také nenávistné reakcie uhorsko-maďarského establishmentu, politické procesy, väzenia, cirkevné suspenzie, až po černovské krviprelievania. Najkrutejšia pomsta stihla práve Hlinku. I vtedy platilo, že politické režimy najtvrdšie trestajú tých, ktorí majú najväčšiu odvahu im čeliť, a že nikdy nie je ich tlak taký tvrdý ako vtedy, keď cítia, že strácajú pôdu pod nohami.

Desaťročie po černovskej streľbe sa Uhorsko rozpadlo a Slovensko sa stalo súčasťou nového česko-slovenského štátu. Andrej Hlinka jeho zrod privítal s úprimným nadšením, pretože v ňom videl záchranu pred tvrdým nacionálnym útlakom. Oproti feudálnemu Uhorsku priniesol nový štát Slovákom nepochybne veľa pozitív, ale aj bolestných sklamaní. Azda najbolestnejšie bolo poznanie, že české politické a intelektuálne elity ako nositelia nového štátu nevnímali republiku ako štát dvoch rovnoprávných národov, ale ako obnovený český štát, pre ktorý bolo Slovensko iba geopolitický a doplnkový hospodársky a demografický priestor a Slováci, ako to Edvard Beneš otvorene priznal, iba etnický substrát „*životne nevyčerpaný, bezprostrednou ľudovou silou biologickou veľmi bohatý*“, ktorého úlohou bolo obrodiť českú časť národa „*prílevom novej národnej sily*“. Nevyhnutným následkom tohto nazerania bol štátny unitarizmus a jeho ideologické podložie – oficiálna štátna ideológia čechoslovakizmu, teda existencie fiktívneho „československého“, v konečnom dôsledku o Slovákov posilneného českého národa, ktorá sa nedala uskutočniť inak, než – povedané Hlinkovými slovami – „*na hrobe slovenského národa*“. Slovenský národ sa opäť ocitol zoči-voči ohrozeniu svojej existencie:

1. ohrozeniu svojej duchovnej identity, hlboko zakorenenej v kresťanstve, ktorej sa citlivo dotýkalo radikálne protikatolícke zahrotenie českej spoločnosti, programovo prenášané aj na Slovensko;

2. ohrozeniu národnej identity, vystavenej asimilačným čechizačným tlakom, ktorých nástrojom sa popri politike stala štátom platená veda, armáda, propaganda a predovšetkým škola;

3. ohrozeniu materiálnej postate, keď bola v dôsledku politických a ekonomických zásahov v priebehu dvadsiatych rokov zlikvidovaná veľká časť skromného slovenského priemyslu a obchodu, prílev desaťtisícov štátnych zamestnancov zo západnej časti republiky zvyšoval nezamestnanosť a sny mladých Slovákov o primeranej práci a budúcnosti sa rozbíjali na stereotypnom „*Nelze vyhověti*”.

Azda najvážnejšie bolo, že predchádzajúcim vývojom poznačený, dôverčivý, zakomplexovaný a politicky neskúsený národ a jeho fragilné elity neboli pripravené na takúto konfrontáciu, v ktorej mali Slováci – parafrázujúc Masaryka – dostať iba toľko, koľko si vydobyjú na politickom ruvanisku proti oveľa silnejšiemu protivníkovi, ktorý kontrolu nad Slovenskom odovzdal do rúk poslušnej hŕstke verných čechoslovákov a systém chránil kombináciou cukru a biča, kupovaním duší a likvidáciou nepodkupných zákonom na ochranu republiky, cenúrou, vylučovaním zo škôl, spolitizovanou justíciou i privieraním očí, keď sa na zhromaždeniach opozície strieľalo a zabíjalo.

Tak ako za Uhorska, Hlinkovou odpoveďou na nové ohrozenia neboli lamentácie, ale činy: obnovenie Slovenskej ľudovej strany, ktorú potom až do svojej smrti viedol a ktorú od parlamentných volieb 1925 volila absolútna väčšina Slovákov, a intenzívny zápas za autonómiu Slovenska ako prirodzený rámec pre život zvrchovaného, hospodársky konsolidovaného, kultúrne vyspelého, vo svojich duchovných koreňoch a tradíciách ukotveného slobodného a sebedomého národa. Hlinkov zápas za autonómiu síce ešte stál na platforme česko-slovenskej štátnosti, ale už svojím dôrazom na zvrchovanosť slovenského národa ju *ipso facto* presahoval. Sám Hlinka to neraz priznal, keď na pôde parlamentu alebo v rozhovoroch s novinármi vyhlásil, že národ je viac ako štát, svoje prirodzené práva si bude nárokovať „*aj za cenu republiky*” a nieto národa, „*ktorý by nechcel vlastný štát*”.

Dve desaťročia autonomistického zápasu sa však neobmedzovali iba na parlamentom napospol ignorované ústavnoprávne úsilia, ale boli vyplnené dlhým radom každodenných bojov: proti odbúravaniu slovenského priemyslu, proti nespravodlivým daňovým exekúciám, za primeranú colnú ochranu pred dovozom zahraničnej pšenice, mlieka a vína, ktoré likvidovali slovenských poľnohospodárov, za zákaz dovozu dreva a železnej rudy, kým slovenské drevo hnilo neodpredané v lesoch a železno-rudné bane na Slovensku zastavovali prácu a prepúšťali tisíce robotníkov, za uchovanie čistoty slovenského pravopisu, ktorému profesor Václav Vážný vnucoval bohemizačné pravidlá, za slovenský charakter slovenských

škôl a kultúrnych inštitúcií, proti vnucovaniu cudzích ideológií, ktoré pod kepienkou pokroku útočili na Boží i prirodzený zákon.

Vari najťažším politickým zápasom, ktorý musel Hlinka viesť, však bol zápas o dušu slovenského človeka, ubitého pod ťarchou svojho osudu, ktorého dlhodobý útlak a nesloboda znížili k submisívnosti a otrockým návykom. Hlinka vedel, že ak sa má národ zbaviť pút cudzích otrokárov, musí ich najprv zhodiť z krídel vlastných duší, teda prebudiť svoje sebavedomie a vôľu žiť, a robil všetko, čo bolo v jeho silách, aby rozhýbal stojaté slovenské vody, rozdával odvalu, budil elán. Boh ho obdaril veľkolepým zovňajškom, ktorý vyvolával prirodzenú úctu a príťažlivosť, i darmi a talentami, ktoré ho predurčovali na vodcovstvo a ktoré Hlinka dobre využil: mravnou silou a charizmou, ostrovtipom, odvahou a obetavosťou, ohnivou bojovnosťou, strhujúcim zápalom, nekompromisným idealizmom, osobnou nenáročnosťou (nikdy nevlastnil naraz viac než dve reverendy – jednu na robotný deň, druhú na nedeľu, odpočívať nechodil na drahé dovolenky, ale s udicou na Váh alebo medzi pasúce sa ovce na Čebrať), odhodlanosťou hájiť pravdu bez ohľadu na osobné riziko, čeliť akokoľvek vplyvnému protivníkovi s úctou, ale bez najmenej servilnosti, bezpodmienečne sa stotožniť so svojím národom, vycítiť jeho ohrozenie, do politickej reči pretaviť jeho bolesti a túžby, prebudiť v ubiedených, ponížených a otupených ľuďoch nádej a vieru v lepšiu budúcnosť a vernosťou v slovách i skutkoch túto dôveru nikdy nesklamať, ani za cenu vlastného sebaobetovania: vo väzeniach strávil Hlinka triapol roka, za jasné slová čelil tlačovým procesom a cenzúre, stal sa terčom pokusov o atentát, musel znášať cielené vyvolávania rozbrojov, intrigy, ohovárania.

Hlinkov idealizmus sa v politike zároveň snúbil s tvrdým pragmatizmom človeka, ktorý vedel, že bez hospodárskej postate zostanú Slováci vždy iba krpčiarimi, ktorí sa neuvládzu kultúrne a duchovne pozdvihnúť a ktorých nikto nebude brať vážne, a že slovenskú politiku možno robiť iba za slovenské peniaze. Dokázal nielen sformulovať moderný slovenský politický program, ale aj nájsť účinné prostriedky na jeho presadenie. Vtedy to bola masová politická organizácia – prvá a najúspešnejšia v slovenských dejinách, ľudová tlač, ktorá prenikla do najzapadlejších kútov, ľudové zhromaždenia, na ktoré prichádzali peši desiatky kilometrov tisíce ľudí, moderné stavovské a hospodárske inštitúcie a organizácie mládeže, ktorá bola Hlinkovou osobitnou láskou, pretože vedel, že národ, ktorý stratí mládež, stratí všetko. Svojou dravou národnou mobilizáciou, svojím cieľom „*zhromaždiť rozkydaný národ a nasýtiť ho vierou v lepšiu zajtrajšok*” (Milo Urban) dovŕšil Hlinka dielo buditeľských generácií a doformoval moderný slovenský národ.

Ako každý nekompromisný idealista, aj Hlinka vyvolával a vyvoláva triedenie duchov. Tí, ktorí túžili po tom, aby sa slovenský národ rozplynul v maďarskom, českom alebo európskom mori, alebo ktorí ho chceli obráť o kresťanskú vieru a pretvoriť v liberálno-progresívnom duchu, v ňom nevyhnutne museli vidieť najväčšiu prekážku svojich snáh. Pre zbabelých, bojzlivých či odrodilých bol zase odvážny, statočný a verný Hlinka chodiacim zlým svedomím. Hlinka sám však, hoci v zápale politického boja vedel neúprosne udrieť slovom i argumentom, nikdy neváhal podať ruku tým, ktorí mohli politicky stáť inde, ale aspoň čiastočne zastávali slovenský záujem. Odmietal zhubné konfesijné rozbroje a bolelo ho, keď sa synovia slovenských matiek nedokázali dohodnúť na najelementárnejších otázkach spoločného národného záujmu a slovenskí politici centralistických strán v Bratislave sľúbili, čo v Prahe nedokázali dodržať, keď sa im pohrozilo stratou teplého kresla. V takýchto chvíľach zvykol s bôľom konštatovať, že najväčším nepriateľom zavedenej Slovače nie sú cudzí dobyvatelia, ale ona sama.

Dnes Hlinkov odkaz potrebujeme väčšmi, než kedykoľvek predtým. Hoci národ žije vo formálnej slobode a vlastnom štáte, po ktorom mohol Hlinka iba túžiť, opäť sa nachádza v situácii ohrozenia. K slovu sa hlási chudoba, Slovensko je opäť priestorom, ktorý do veľkej miery ovládajú cudzí. Ešte vážnejšie sú hrozby duchovné: slovenský človek spreď storočia mohol byť materiálne chudobný, uchovával si však pevnú kresťanskú vieru, zmysel pre prirodzené hodnoty, zdravý sedliacky rozum, lásku k svojej zemi a rodine. Mal tvrdé, upracované ruky, ale mäkké srdce a prirodzený cit pre pravdu a spravodlivosť. Niekoľkogeneračné vymývanie mozgov a korumpovanie svedomí v československej komunistickú a potom postkomunistickú-liberálno-svetoobčianskej verzii však zanechalo zhubnejšie následky, než predchádzajúce brachiálne tlaky. Historické povedomie a identita národa sú chabejšie, než kedykoľvek predtým, hodnotové zakorenenie v rozvrate, vnútorná kríza postihuje aj tie authority, ktoré boli po stáročia oporou národa. Štát, ktorý sa nazýva slovenským, toleruje protislovenskú ideologickú a politickú ofenzívu a duchovné a kultúrne vyprázdňovanie národa a väčšina politikov priam ustrnula v predklone pred mocnými tohto sveta.

V tejto kritickej chvíli nie je návrat k Hlinkovmu odkazu historickou sentimentálnosťou, ale otázkou prežitia národa. Znamená návrat k hodnotám, o ktorých Hlinka vydával svedectvo životom: pevná viera v Boha, láska k národu ako prirodzenému duchovnému a kultúrnemu spoločenstvu, ktorá je pre kresťana súčasťou štvrtého Božieho prikázania, sociálna spravodlivosť, ktorá odmieta bezbrehé zbožštenie zisku ako jediného kritéria ľudskej činnosti a vlastníctvo zaväzuje povinnosťou rešpektovať Božie zákony. A

Hlinka je napokon vzorom morálnej autority, ktorej nikdy nechýbala odvaha a statočnosť pravdu hlásať a podľa nej konať. Spisovateľ Tido J. Gašpar o Hlinkovom odkaze pre budúcich verejných činiteľov napísal: *„Kto by teda prechovával krásnu túžbu dosiahnuť jeho význam v národe a chce na jeho uprázdnené miesto, ajhľa – nech vezme kríž vernej, za všetkých bojujúcej a žertvujúcej, činnej rodolásky a nasleduje ho”*.